

Oryantalist Resimlerde Türk Halıları

Elvan ÖZKAVRUK ADANIR* - Berna İLERİ**

Özet

Oryantalist resim akımının, 1798'de Napoléon'un Mısır seferi ile başladığı ve özellikle 19. yüzyılda gelişerek 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla son bulduğu söylenebilir. İlk oryantalist ressamın çoğunun Doğu'yu hiç ziyaret etmeden tamamen kitaplardan elde ettikleri izlenimler doğrultusunda resimlerini yaptıkları bilinmektedir. Bu resimler önceleri hayal ürünü olarak yapılmış olsa da sanatçıların Doğu'yu ziyaret etmeleriyle daha gerçekçi olarak yapılmaya başlanmıştır.

Oryantalist ressamlar Doğu hakkında duydukları ve hayal ettikleriyle yetinmemiş, bilimsel, askeri, diplomatik veya ticari görevler üstlenerek Doğu'ya seyahat de etmişlerdir. Seyahat ettikleri kentler arasında Cezayir, Kahire ve İstanbul en önemlileridir.

Oryantalist resimlerde yer alan halılar, olaylar ve törenlerle bağlantılı olarak tüm detaylarıyla resmedilmiştir. Çalışma kapsamında çok sayıda oryantalist resim incelenmiş, bunlardan Rudolf Ernst'in 'Çiçek Satıcısı' ve 'Gözde ile' adlı tabloları, Giulio Rosati'nin 'Tavla Oyunu', 'Halı Satıcısı' ve 'Köle Pazarında Yeni Gelen Köleleri İncelerken' adlı tablolarında yer alan Türk halıları kompozisyon özellikleri açısından müzelerde yer alan Türk halıları ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Oryantalizm, Oryantalist resimler, Türk halıları, Halı, Resim*

Illustrations of Turkish Carpets in Orientalist Paintings

Abstract

It could be said that Orientalist art movement had started in 1798 when Napoleon embarked on his Egypt Campaign. The movement flourished during 19th century and ended in 1914 with the start of World War I. It is known that most of the first Orientalist painters did not visit the Orient, they did their paintings only with the impressions that they gained from the books. Although these first paintings were imaginary, they started to become more realistic when the artists began visiting the Orient.

The Orientalist artists did not contented with what they imagine or hear about the Orient, they also undertook some scientific, military, diplomatic and commercial tasks during their visits to the Orient. Algiers, Cairo and Istanbul were among the cities they were travelled the most.

The carpets were depicted in every detail in the Orientalist paintings in the connection with the theme of the painting. In the context of this study large number of orientalist paintings were examined and the Turkish carpets in the paintings of Rudolf Ernst - 'Flower Seller', 'Favorite of the Farm'- and Giulio Rosati - 'Game of Backgammon', 'Carpet Seller' and 'Inspection of the New Arrivals in the Slave Market'- were compared with Turkish carpets found in the museums and also the compositions of the carpets were explained.

Keywords: *Orientalism, Orientalist artists, Turkish carpets, Carpet, Paintings*

Giriş

Doğu Bilimi veya Şarkiyatçılık olarak da bilinen ‘Oryantalizm’, Avrupa’nın doğusundan başlayarak tüm Afrika ve Asya, Yakın, Orta ve Uzak Doğu toplumlarını ve kültürlerini, dillerini, tarihlerini, dinlerini, coğrafyalarını inceleyen batı kökenli ve batı merkezli oldukça geniş bir araştırma alanı olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2003: 19). Oryantalizmin sözcük olarak kökeni, Latince ‘güneşin doğuşu’ anlamına gelen *oriens* kelimesine dayanır (Webster’s II, 1994: 829).

Bilim insanlarının oryantalizmin ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili olarak bir fikir birliğine vardıklarını söylemek oldukça zordur. Bir grup araştırmacı oryantalizmin doğuşunu XI. yüzyılın başlarına, bir başka grup ise X. yüzyıla tarihlendirmektedir. Bir grup Batılı araştırmacı ise 1312 yılında toplanan Viyana Konsülünün aldığı kararları Oryantalizmin doğuşu olarak kabul eder.

Ancak oryantalizm teriminin XX. yüzyılda olumsuz bir anlam kazandığını söylemek mümkündür. Terimi olumsuz anlamda kullanan akademisyenlerden biri kendisi de bir ‘Doğu’lu (Filistinli) olan Edward Said’dir. Said’in çalışmalarının en iyisi olmamakla birlikte *Oryantalizm* adlı kitabı en bilinen çalışmasıdır (Lazarus, 2007: 160). James Clifford (2007:137), Edward Said’in *Oryantalizm* adlı çalışmasında yaklaşımının bir soy kütüğü araştırması olduğunu belirterek “Ana görevi, klasik biçimini XIX. ve XX. yüzyılda elde etmiş bir oryantalizmin yapılarını geriye dönüştürme ve sürekli olarak tarif etmektedir”, demektedir. Ayrıca kitapta Edward Said’in oryantalizmin üç gevşek tanımını yaptığını söyleyerek bu tanımları şöyle açıklar:

Birincisi, oryantalizm oryantalistlerin yaptıkları ve yapmakta oldukları şeydir. Bir oryantalist “Doğu’yu özgül ya da genel yönleri ile öğreten, hakkında yazan ya da araştıran kimseye “ denir. Bu grubun içerisinde akademisyenler ve hükümet uzmanları girer: Filologlar, sosyologlar, tarihçiler ve antropologlar. İkincisi, oryantalizm “ ‘Doğu’ ile (çoğu zaman) ‘Batı’ arasında yapılan ontolojik ve epistemolojik bir ayırımı dayalı bir düşünme tarzıdır. Doğu ile Batı arasındaki temel bir ikili karşıtlığı başlangıç noktası olarak alan Said, “Doğu, insanları, gelenekleri, ‘aklı’, kaderi vs.” hakkında özcü ifadelerde bulunan her yazı oryantalisttir diye devam

eder. Son olarak, oryantalizm “Doğu ile uğraşan ortak bir kurumdur ve bu kabaca XVIII. yüzyılın sonlarını takiben gelen sömürge çağında “Doğu’ya egemen olan, Doğu’yu yeniden yapılandıran ve onun üzerinde otorite kuran” gücü elinde bulundurur (Clifford, 2007: 139).

Bernard Lewis ise oryantalizm sorununu tartıştığı makalesinde, oryantalizmin geçmişte iki anlamda kullanıldığını belirtir. Sözcüğün düşünsel kirlenme yolu ile zehirlenmeden önce ne anlama geldiğini sorarak şu yanıtı verir:

Oryantalizm geçmişte esasen iki anlamda kullanılıyordu. Birisi bir ressam okulu- Orta Doğu’yu ve Kuzey Afrika’yı ziyaret eden ve orada gördüklerini ya da hayal ettiklerini bazen romantik ve aşırı bir biçimde bazen de pornografik bir tarzda resmeden, çoğunlukla Batı Avrupalı bir grup ressam. İkinci ve daha yaygın anlamınsa birincisiyle hiçbir bağı yoktu ve bu zamana kadar bir araştırmacılık dalını ifade ediyordu. Sözcük ve sözcüğün ifade ettiği akademik disiplin, araştırmacılığın Batı Avrupadaki Rönesans’tan itibaren başlayan büyük ilerleyişine kadar uzanır (2007: 220).

“Oryantalist” teriminin artık kurtarılamayacak kadar kirlendiğinden bahseden Lewis, 1973 yılında Paris’te toplanan XXIX. Uluslararası Oryantalistler Kongresi’nde ‘Oryantalizm’ teriminin resmen kaldırıldığını, bunun yerine “Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Beşeri Bilimleri Kongresi” adının seçildiğini yazar (2007: 223).

Böylelikle “Oryantalist” terimi yetkili kişilerce ilga edildi ve tarihin çöp sepetine atıldı. Fakat çöplükler güvenli yerler değildir. Nitekim araştırmacılar tarafından iskartaya çıkartılan “Oryantalist” ve “Oryantalizm” sözcükleri farklı bir amaca istinaden - polemikte karşı tarafa saldırmak – geri dönüştürüldü ve yeniden şekillendirildi (Lewis, 2007: 224).

Oryantalizm ile ilgili tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Ancak, bu makale kapsamında, hakkında çokça tartışma yapılan, Lewis’in de belirttiği gibi oryantalizmin yaygın olarak bilinen anlamı üzerinde değil; bu tartışmalarla bir bağlantısı olmayan ve “Oryantalist ressamlar” olarak adlandırılan bir grup Batı Avrupalı ressamın tablolarında yer verdikleri Türk Halıları üzerinde durulmuştur.

Oryantalist Resim Akımı

Oryantalizm, resim sanatının yanı sıra mimarlık ve mobilya tasarımı gibi uygulamalı sanatların birçok alanında etkili olmuştur. Oryantalist resim akımının, 1798'de Napoléon'un Mısır seferi ile başladığı ve özellikle 19. yüzyılda gelişerek 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla son bulduğu söylenebilir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1389).

İlk oryantalist ressamın kaynaklarının doğruluğundan emin olmak gibi kaygı taşımayıp çoğu doğuyu hiç ziyaret etmeden tamamen kitaplardan ve anlatılanlardan elde ettikleri izlenimler doğrultusunda düşsel "Doğu kompozisyonları" çalışmışlardır (Makzume, 2012: 16). Bu resimler önceleri hayal ürünü olarak yapılmış olsa da sanatçıların Doğu'yu ziyaret etmeleriyle daha gerçekçi bir yaklaşım sergilenmiştir. Resimlerde en dikkati çeken nokta bir üslup birliğinden ziyade konu birliği olmasıdır. Zeynep İnankur da "Oryantalist" resimlerin harem, gündelik yaşam, hamam, kent görünümü gibi konu bakımından birbirleri ile yakınlık gösterdiklerini, sanatçıların farklı üsluplarda çalışmış olduklarından bahsetmektedir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1389, İnankur, 1997: 48-49).

Semra Germaner ve Zeynep İnankur, *Oryantalistlerin İstanbul'u* adlı ortak çalışmalarında oryantalist resim akımından şu şekilde bahseder:

Oryantalist resim ne bir okul ne de bir üsluptur. Oryantalist olarak nitelenen farklı üsluplardaki resimler arasındaki ilişki, sanatçıların ele aldıkları konulardan kaynaklanmaktadır. Ingres'in, Delacroix'nın ya da Matisse'in odalıkları oryantalist tablolarıdır ama bu yapıtların üslupları tamamen farklıdır. (2008: 36).

Kısaca XIX. yüzyılda meydana gelen siyasi olaylar, ülkelerin birbirleri ile ekonomik ilişkileri, arkeolojik araştırmalar ve romantizmin etkisi, Avrupa'da Oryantalizm modasının doğmasına neden olmuştur. Avrupalıların Doğu kültürüne olan ilgisi diplomatik, ticari ve sanatsal ilişkiler nedeniyle XIX. yüzyıldan daha öncelere dayanmaktadır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1389). Doğu'dan aldıkları ipek, halı, mücevher gibi mallarla Avrupa'ya dönen tüccarlar, gizemli Doğu'yu anlatarak Avrupalıların ilgisini çekmiştir. Doğu'ya yaptıkları gezileri anlatan kitaplar yayınlayan tüccarlar arasında Chevalier, Chardin, Jean Baptise Tavernier, Olearius ve

Cornelius de Bruyn'ü saymak mümkündür. Bu kitaplar Doğu medeniyetlerinin sanat ve kültürünün daha geniş halk kitleleri tarafından tanınmasını sağlayarak, Batı'da Doğu sanatı ve felsefesine olan ilgiyi arttırmıştır (Day, 2003: 92).

Binbir Gece Masalları'nın Antonie Galland (1704-1717) tarafından Fransızca'ya çevrilmesinden kısa bir süre sonra Montesquieu İran Sarayı'nda geçen bir masalın anlatıldığı *Lettres Persanes*'i yayınlamıştır. İstanbul'da görevlendirilen İngiliz elçisinin eşi ve hareme davet edilen ilk Avrupalı olan Lady Mary Wortley Montagu'nun mektupları ölümünden sonra 1763'de yayınlanmıştır. Napolyon, 1798'deki Mısır seferi sırasında tüm gördüklerini kaydetmek üzere yanına bilim adamları ve sanatçılar almıştır. Yapılan bu bilimsel yayınlar ve edebi eserler ressam, yazar ve müzisyenlerin hayal gücünü harekete geçirmiştir. Gustave Flaubert'in, Kartaca'da geçen eseri 'Salambo' kendisinin 1858 yılında Tunus'a yaptığı ziyaret sırasında elde ettiği bilgileri içermektedir. Pierre Loti (1850-1923) Doğu'yu Fransız deniz kuvvetlerinde görevli bir subay iken keşfetmiştir. Loti, Doğulu erkeklerin giyim tarzını benimseyerek Rochefort-sur-Mer'deki evini Doğu saraylarına benzetmiş, evinin dekorasyonunda çok sayıda Doğu halısı ve kumaşı kullanmıştır. Fotoğraf 1'de Loti 1901 yılında Rochefort-sur-Mer'deki evinde görülmektedir (Day, 2003: 92-94).



Fotoğraf 1. Pierre Loti, 'Rochefort-sur-Mer'deki evinde' (Day, 2003: 92).

Tüm bunlar XIX. yüzyılda edebiyat alanında da Doğu hayranlığının güçlü bir şekilde hissedilmesine yol açmıştır. XIX. yüzyıl ortasında Fransız yazar Theophile Gautier'nin yazılarıyla oryantalizm kavramı Doğu'yu konu alan resimler için kullanılmaya başlanmıştır (Bal, 2010: 13). Victor Hugo ise 1829 yılında yayınlanan *Les Orientales* adlı eserinde İslam dünyasının zihinler için olduğu kadar hayaller için de bir tür genel saplantı olduğunu belirterek, önsözde XIV. Louis Dönemi'nde Helenistik, şimdi ise *oryantalist* olduklarını ifade etmiştir (Germaner-İnankur, 2008: 36; Day, 2003: 92).

XIX. yüzyıl süresince, Oryantalist konulu resimler, Paris ve Londra'daki resmi kurum ve özel galerilerin teşvikiyle oluşturulan sergiler ve albümlerle, Avrupa, ABD ve Yakındoğu ülkelerinde aranır hale gelmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan banker ve sanayiciler oryantalist resimlerin başlıca alıcıları ve koleksiyonerleri olmuştur (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1389).

Oryantalist ressamların Doğu hakkında duydukları ve hayal ettikleri kendilerine yetmemiş, bilimsel, askeri, diplomatik veya ticari görevler üstlenerek Doğu'ya seyahat etmişlerdir. Seyahat ettikleri yerler arasında Cezayir, Kahire ve İstanbul en önemlileridir (Germaner ve İnankur, 2008: 37). John Frederick Lewis (1805–1875), Eugene Fromentin (1820–1876), William Holman Hunt (1827–1910) ve Jean-Leon Gérôme (1824–1904) yeni fikirler elde edebilmek ve malzeme araştırmak üzere Doğu'ya seyahat eden ressamlar arasındadır. Ayrıca kurulan bazı dernekler vasıtası ile maddi durumu elverişli olmayan sanatçılara bile Doğu'ya seyahat etme fırsatı verilmiştir. Bu derneklerden biri *La Société Coloniale des Artistes Français'* dir. Dernek her yıl ödül kazanan sanatçıyı Mısır, Suriye, Kudüs, Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Hindistan başta olmak üzere, sanatçının seçtiği ülkelerden birine göndermiştir (Day, 2003: 96). Buna rağmen Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780-1867) ve Antoine-Jean Gros (1771-1835) gibi Ortantalist resmin öncülerinden sayılabilecek birçok ressam Doğu'ya hiç gitmemiştir. Resimlerinde Doğu'ya seyahat eden gezginlerin anıları, onların getirdiği eşya, gravür ve fotoğraflar esin kaynağı olmuştur (Germaner ve İnankur, 2008: 38).

Doğu'ya hiç gitmeyen ressamların yanı sıra Doğu'da uzun yıllar kalmış ve hatta İslam dinini seçmiş ressamlar da vardır. Doğu'nun günlük yaşamına ait sahneleri tablolarında

daha doğru yansıtmak amacıyla yıllarca orada yaşayan resamlardan biri Gustave Guillaumet'dir (1840-1887). Jacques Majorelle (1886-1962) ve Etienne Dinet (1861-1929) ise İslam dinini seçmiştir (Germaner ve İnankur, 2008: 38).

Oryantalizmin en önemli temsilcileri arasında Fransız ressamlardan Alexandre Gabriel Decamps (1803-1860), Théodore Chassériau (1819-1856), Émile Jean Horace Vernet (1789-1863), Adrien Dauzats (1804-1868), Eugene Fromentin (1820–1876), Jean-Leon Gérôme (1824–1904), Gustave Guillaumet (1840-1887), Étienne Dinet (1861-1929), Félix Ziem (1821-1911), Benjamin-Constant (1845-1902), Jean Lecomte du Nouy (1842-1923), İngiliz ressamlardan William Henry Bartlett (1809-1854), Thomas Allom (1804-1872), Edward Lear (1812-88) ve John Frederick Lewis (1805-1876) sayılabilir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1389-1390).

1870'li yıllara kadar sadece Fransız ve İngiliz ressamların tablolarına konu olan Oryantalizm bu tarihten sonra İsviçreli, Alman, Belçikalı, İskandinavyalı, Avusturyalı, İtalyan ve Rus sanatçıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Özellikle Fransız ressamların etkisinde kalan Alman ve Avusturyalı Oryantalistler' den Rudolph Ernst (1854-1932), Ludwig Deutsch (1855-1935) ve Leopold Cari Müller (1834-92), Rudolf Swoboda (1859-1914); İtalyan Oryantalist ressamlardan, Cesare Maccari (1840-1919), Giulio Rosati (1858-1917), Gustova Simoni (1846-1926), Stefano Ussi (1822-1901), Alberto Pasini (1826-99), Ippolito Caffi (1809-66), Pietro Bello (1831-1909), Fausto Zonaro (1854-1929) ve Salvatore Valeri (1856-1946) en tanınan sanatçılardır. ABD'li Frederick Arthur Bridgman (1847-1928) ve John Singer Sargent (1856-1925), Belçikalı Jan-Baptist Huysmans (1826-?), İskoçyalı Arthur Melville (1855-1904) ve David Wilkie (1785-1841), İspanyol Mariano Fortuny y Marsal (1838-1874), İsviçreli Charles Gleyre (1808-74) ve Rudolf Weisse (1846-?), Macar Arthur Ferraris (1856-?) ve Guyla Tornai (1861-1928), Maltalı Amadeo PREZIOSI (1816-1882), Polonyalı Stanislaus von Chlebowski (1835-84) ve Rus İvan Ayvazovski (1817-1900) ile Vasili Vereşçagin de (1842-1904) Oryantalist konulu resimleriyle bilinen ressamlardır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1390).

Oryantalist Resimde Kompozisyon ve Konu

Oryantalist resimde kompozisyon, figürlü kompozisyonlar ve manzaralı kompozisyonlar olmak üzere iki ana grup-

ta toplanabilir. Figürlü kompozisyonlarda, hamam ve dans sahneleri, harem sahneleri, iç mekânlarda ve kentte geçen günlük yaşam betimlemeleri, portreler, yerel giysilerin tanıttığı kıyafet albümleri, savaş ve av sahneleri, İslam diniyle ilgili ibadet sahneleri, İncil ve Tevrat öykülerinin geçtiği Kutsal Toprakların resmedildiği kompozisyonlar sayılabilir. Manzaralı kompozisyonlarda arkeolojik alanlar, anıtlar ve kent görünümü işlenmiştir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1389-1390).

Germaner ve İnankur, şiddet ve erotizm konularının betimlendiği, esir pazarı, harem ve hamam sahnelerinde çoğu kez Doğu hakkında abartılı, küçümseyici ve önyargılı bir bakış açısının sergilendiğini belirterek;

Batının “Doğu Sorunu”na bakışıyla paralellik gösteren bu anlayışa göre, resimlerde zalim, kösnül ve tembelenen doğulu insanlar ile yüceltilen doğal güzelliklerin, çoğu İslam sanatı ve mimarlığı örneği olan nesnelere dünyasının betimlenmesi arasında önemli bir ayırım dikkati çekmektedir,” demektedirler (2008: 39).

Oryantalist resimlerde dikkati çeken bir diğer nokta da Batılı gözlemcilerin hiçbir şekilde resmedilen renkli ve egzotik dünyaya dâhil edilmemiş olmasıdır (Bal, 2010: 22). Çünkü oryantalist resmin başlıca varoluş nedeni “kendine yabancı olanı” göstermektir (Germaner ve İnankur, 2008: 36).

Oryantalist resimlerde giysiler, mimari ayrıntılar, günlük kullanım eşyaları ve bu eşyaların yerleşme biçiminin üzerinde özellikle ayrıntılı bir biçimde durulmuştur (Germaner ve İnankur, 2008: 39). Günlük kullanım eşyaları arasında Doğu’ya ait halı, kilim ve diğer tekstiller de oldukça ayrıntılı olarak resmedilmiştir.

Oryantalist Resimlerde Yer Alan Türk Halıları

Oryantalist resimlerde halı ve tekstiller olaylar ve törenlerle bağlantılı olarak resmedilmiştir. Bu dönem ressamlarının en çok tercih ettikleri konular arasında seccade üzerinde namaz kılan kişiler, halı satışı yapan veya müşterileri ile pazarlık eden halı tüccarları sayılabilir. Jean-Leon Gérôme’un *Carpet Merchant in Cario* (Kahire’deki Halı Tüccarı) adlı eseri, sanatçının Kahire Pazarı’nı 1868 yılında ziyareti sırasında yaptığı bu konu ile ilgili en bilinen çalışmalarından biri sayılabilir (Resim1). Eser, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri’nde *The Minneapolis Institute of Arts*’da sergilenmektedir. Bir

başkası ise Charles Robertson’ın (1844–1891) *A Carpet Sale, Cario* (Halı Satışı, Kahire) adlı suluboya çalışması olup Courtesy Mathaf Gallery, Londra’da sergilenmektedir (Resim2).



Resim1. Jean-Leon Gérôme (1824-1904), 'Kahire'deki Halı Tüccarı'.



Resim 2. Charles Robertson, 'Halı Satışı, Kahire'.

Ressam Rudolf Ernst’in (1854-1932) *Flower Seller* (Çiçek Satıcısı) adlı tablosu özel bir koleksiyonda bulunmaktadır. Eserde kapının hemen yanında bulunan kerevetin üstüne bırakılmış bir Konya halısı dikkati çekmektedir (Resim 3). Tabloda resmedilmiş olan halının bir benzeri (Fotograf 2) günümüzde İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi’nde bulunmaktadır. Halı 150 cm x 202 cm boyutlarında olup çözgü, atkı ve ilmesi yündür. Her iki halının zemininde ve ana bordüründe kullanılan motifler birbiri ile aynıdır. Ana bordürde bitkisel motifler kullanılmış, zeminde ise göbekli bir kompozisyon tercih edilmiştir. İnce bordürler aynı olmamasına

rağmen her iki halı, renk ve kompozisyon özellikleri bakımından birbirine benzemektedir.



Resim 3. Rudolf Ernst, (1854-1932), 'Çiçek Satıcısı'.



Fotoğraf 2. Konya Kapadokya, (Gülgönen, 1997: 89).

Rudolf Ernst'in özel bir koleksiyonda bulunan 'Gözde ile' isimli tablosunda (Resim 4) Konya Lâdik yöresine ait bir halı yerde serili olarak resmedilmiştir. Halı tek mihraplı bir kompozisyona sahiptir. Zemin kırmızı renkte olup mihrap içi tamamen boş bırakılmıştır. Kademeli olarak yapılmış mihrabın dışında kalan alanın zemini ise siyahtır. Siyah zemin

üzerinde küçük çiçek motifleri bulunmaktadır. Mihrabın üzerindeki dikdörtgen alanda Konya Lâdik halılarının karakteristik özelliklerinden biri olarak sayılabilecek bitkisel bezeme dikkat çekmektedir. Ana bordür zemini, açık renkte olup bordür boyunca devam eden kıvrımlı bir dalın üzerine bitkisel motifler yerleştirilmiştir. Ernst'in tablosundaki Türk halısının bir benzeri günümüzde İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır (Fotoğraf 3). Halı, 110 cm x 161 cm boyutlarında tamamen yün malzeme ile dokunmuş bir seccadedir.



Resim 4. Rudolph Ernst (1854 - 1932), 'Gözde ile'



Fotoğraf 3. Konya Lâdik Halısı, 110 cmx161 cm, Türk İslam Eserleri Müzesi (Turkish Handwoven Carpets, Katalog 3, 1990: code.0298).

Eserlerinde Türk halılarını resmeden oryantalist resamlardan bir başkası Giulio Rosati'dir (1858-1917). Rosati'nin özel bir koleksiyonda bulunan "Tavla Oyunu" adlı tablosunda divan üzerinde bulunan ve duvara asılmış kilimlerin yanı sıra yerde serili olan halı (Resim 5) da dikkati çekmektedir. Kaynaklarda İzmir (*Smyrna*) halısı olarak adlandırılan bu halılar özellikle XIX. yüzyıl'da Batı Anadolu'nun Bergama, Uşak, Gördes, Selendi, Kula, Demirci, Milas gibi halı merkezlerinde dokunup, İzmir Limanı'ndan Avrupa'ya ihraç edilmiştir. İhraç edildikleri İzmir Limanı'nda çıkış yeri olarak *Smyrna* damgası vurulduğu için bu halılar kaynaklarda İzmir (*Smyrna*) halıları olarak yer almıştır (İleri, 2010: 68). Tabloda yerde serili olarak görülen halı, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde 23-518 (Sicil No: 1976) envanter numarası ile kayıtlı olan, 218 cm x 302 cm boyutlarındaki, çözgü, atkı ve ilmesi yün olan İzmir (*Smyrna*) halısına (Fotoğraf 4) renk, motif ve kompozisyon özellikleri bakımından benzemektedir. Her iki halının da zemin rengi kırmızı olup ana bordür zemininde lacivert kullanılmıştır. Halının kırmızı renkli zemininde üç büyük hatayı motifleri görülmektedir. Tabloda yer alan halıda hatayilerin içindeki motifleri seçmek mümkün değildir. Zeminde, hatayilerin dışında kalan alanda stilize yaprak ve çiçek motifleri yer almaktadır. Halının ana bordür zeminini laciverttir. Üzerinde büyük pençer ve bu pençer arasında birbirine bağlı olan daha küçük penç ve sümbül motifleri görülmektedir. Tabloda yer alan halı da benzer bir motif ve kompozisyon özelliği sergilemektedir.

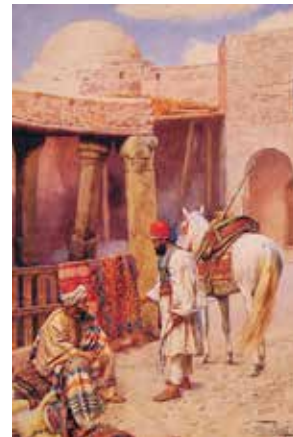


Resim 5. Giulio Rosati (1858-1917), 'Tavla Oyunu'.



Fotoğraf 4. İzmir (Smyrna) Halısı (İleri, 2010: 138-139).

Ressam Giulio Rosati'nin özel bir koleksiyonda bulunan 'Halı Satıcısı' (*The Carpet Seller*) adlı tablosunda (Resim 6) Batı Anadolu yöresine ait bir Uşak Halısı görülmektedir. Halının zeminini kırmızı olup, sarı renkteki motifler tüm zeminini kaplayacak şekilde birbirleriyle bağlantılı olarak yerleştirilmiştir. Resimde ahşap bir çitin üzerine bırakılmış olarak görülen halı, Fotoğraf 5'de görülen, XVI. yüzyıla tarihlendirilen erken dönem Uşak halısıyla benzerlik göstermektedir. 275 cm x 518 cm boyutlarındaki halı, İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Uşak ve çevresinde dokunduğu için Uşak halısı olarak adlandırılan bu halılar kaynaklarda XV. yüzyıl sonu ve XVI. yüzyıl başına tarihlendirilmektedir (İleri, 2010: 16). XVI. yüzyılda Ressam Lorenzo Lotto da (1480-1557) bazı eserlerinde bu kompozisyona sahip Uşak halıları resmetmiştir. Bu nedenle Batılı kaynaklarda bu tarz kompozisyona sahip Uşak Halıları 'Lotto Halısı' olarak adlandırılmıştır (Anmaç-Öztürk, 2006: 149).



Resim 6. Giulio Rosati (1858-1917), 'Halı Satıcısı'.



Fotoğraf 5. Uşak Halısı,
(Turkish Handwoven Carpets, Katolog 4, 1990: code:0320).

Giulio Rosati'nin 'Köle Pazarında Yeni Gelen Köleleri İncelerken' adlı bu eserinin (Resim 7) günümüzde nerede olduğu bilinmemektedir. İpe asılı olarak resmedilmiş halılardan biri madalyonlu Uşak halısıdır. Madalyonlu Uşak halılarında sonsuz örnek halinde sıralanmış madalyonlardan kesilmiş kompozisyon düzeni görülmektedir. (Aslanapa, 1987: 107, Yetkin, 1991: 88). Bu halılarda genel olarak madalyonların içi kıvrık dallar, bahar çiçekleri, birbirine dolanmış bitkiler, Osmanlı süsleme sanatlarında rastlanılan lale, karanfil, rumi, hatayi, penç, gonca ve bulut desenleri ile süslenmiştir (Deniz, 2000: 34).



Resim 7. Giulio Rosati (1858-1917),
'Köle Pazarında Yeni Gelen Köleleri İncelerken'.

Berlin İslam Sanatları Müzesi'nde XVII. yüzyıla tarihlenmiş, 202 cm x 376 cm boyutlarındaki Madalyonlu Uşak halısı (Fotoğraf 6) Rosati'nin resimde yer alan halı ile kompozisyon ve renk açısından büyük benzerlik göstermektedir. Her iki halıda da lacivert, kırmızı, sarı renkler hâkimdir. Ancak halıda renklerin kullanıldığı alanlar farklılık göster-

mektedir. Berlin'de bulunan halının madalyon dışında kalan bölümlerinde kırmızı zemin üzerinde lacivert ile yapılmış bitkisel motifler, lacivert zeminli ana bordürde yine bitkisel motifler dikkati çekmektedir (Spuhler, 1987: 154).

Tabloda (Resim 7) Madalyonlu Uşak halısının yanında tek mihraplı bir Kırşehir halısı da yer almaktadır. Aynı tabloda yerde serili bulunan halılar da Türk halılarıdır. Ayakta duran köle kızın üzerine bastığı halı Küçük Madalyonlu Uşak halısı (Fotoğraf 7) olarak bilinir (Batari, 1994: 55). Diğeri ise tek mihraplı bir kompozisyona sahip Mucur halısıdır. Küçük Madalyonlu Uşak halısı kompozisyon özelliği olarak hem çift mihraplı hem de küçük madalyonlu bir halıdır. Kırmızı renkli zeminde diğer madalyonlu Uşak halılarına oranla daha küçük bir madalyon bulunmaktadır. Bu kompozisyona sahip halıların bazı örneklerinde mihrabın ucundan bir çiçek buketi veya kandil motifi sallandığı görülür. Rosati'nin resminde yer alan örnekte bu şekilde bir motif olup olmadığı belli değildir. Köle kızın duruş pozisyonu bu detayın görülmesini engellemektedir. Ancak Pensilvanya'da bulunan 102 cm x 157 cm boyutlarındaki seccadenin (Fotoğraf 7) mihrap ucundan sallanan bir motif vardır. İki halının da ana bordür zemini lacivert olup üzerinde bulut motifleri yer almaktadır.



Fotoğraf 6. Madalyonlu Uşak halısı, (Spuhler, 1987: 154).



Fotoğraf 7. Küçük Madalyonlu Uşak Seccade Halısı
(Walter B. Denny, 2002: 83).

Sonuç

XIX. yüzyıl süresince, Oryantalist konulu resimler, Paris ve Londra'daki resmi kurum ve özel galerilerin teşvikiyle oluşturulan sergiler ve albümlerle, Avrupa, ABD ve Yakındoğu ülkelerinde aranır hale gelmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan banker ve sanayiciler oryantalist resimlerin başlıca alıcıları ve koleksiyonerleri olmuştur (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3, 1997: 1389). Paris'te Adolphe Goupil, Londra'da Ernest Gambart gibi galeri sahiplerinin gösterdikleri çabaların da bu konuda etkili olduğu söylenebilir (Germaner ve İnankur, 2008: 40).

Doğu'nun egzotik ve büyüleyici güzellikleri ve gizemi oryantalist ressamlar kadar bu resimlerin alıcıları olan Batılıları da etkilemiştir. Ancak XX. yüzyılın başlarında Batı, turizmin gelişmeye başlaması ve fotoğrafçılığın yaygınlaşması ile oryantalist resme olan ilgisini hızla kaybetmiştir (Germaner ve İnankur, 2008: 40).

Oryantalist resimde bir üslup birliğinden bahsetmek mümkün değildir, ancak konu birliği olduğu söylenebilir. Ayrıca bu resimlerde giysi, halı, kilim ve diğer tekstillerin oldukça ayrıntılı bir şekilde betimlendiği dikkati çekmektedir. Çalışma kapsamında incelenen tablolardan Rudolf Ernst'in 'Çiçek Satıcısı' adlı eseri bir dış mekân, 'Gözde ile' adlı eseri ise bir iç mekân çalışmasıdır. Giulio Rosati'nin 'Tavla Oyunu'

adlı eseri bir iç mekân çalışması iken 'Halı Satıcısı' ve 'Köle Pazarında Yeni Gelen Köleleri İncelerken' adlı eserleri Türk halılarını dış mekânda gösteren çalışmalardır. Oryantalist resimlerde Türk halılarının bu kadar detaylı olarak işlenmiş olması müzeler ve özel koleksiyonlarda yer alan halılarla bu halıları renk ve kompozisyon özelliklerini karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

Kaynakça

- Anmaç, Elvan ve Bahadır Öztürk (2006). "İngiliz Halıcılığının Başlangıcı ve Türk Halıcılığı ile Etkileşimi", *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri*, Cilt:1: 148-156.
- Aslanapa, Oktay (1987). *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.
- Batari, Ferenc (1994). *Otoman Turkish Carpets*. Budapest: Publication of the Budapest Museum of Applied Arts.
- Black, David (1994). *The Atlas of Rugs & Carpets*, London: Tiger Book International.
- Clifford, James (2007). "Oryantalizm Üzerine", çev: Ferit Burak Aydar, *Oryantalizm Tartışma Metinleri*, Ed. Aytaç Yıldız, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, s:134-158.
- Day, Susan (2003). "The Artist Eye: Carpet and Textile Collections of The Orientalists", *Halı*, Issue:126: January-February.
- Denny, Walter B. (2002). *The Classical Tradition in Anatolian Carpets*, Washington: The Textile Museum.
- Deniz, Bekir (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (1997). Cilt:3, İstanbul, Yem Yayın(Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları).
- Germaner, Semra ve İnankur, Zeynep (2008). *Oryantalistlerin İstanbul'u*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gülgönen, Ayan (1997). *17-19. Yüzyıl Konya Kapadokya Halıları*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İleri, Berna (2010). *Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde Bulunan Uşak Halılarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- İnankur, Zeynep (1997). *XIX. Yüzyıl Avrupa Heykel ve Resim Sanatı*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

- Lazarus, Neil (2007). "Entelektüelin Temsilleri'nde Entelektüel Temsilleri", çev:Salih Akkanat, *Oryantalizm Tartışma Metinleri*, ed. Aytaç Yıldız, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, s:159-176.
- Lewis, Bernard (2007). "Oryantalizm Sorunu", çev: Ferit Burak Aydar, *Oryantalizm Tartışma Metinleri*, ed. Aytaç Yıldız, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, s:217-245.
- Makzume, Erol (2012). "Düşsel Doğu'dan Gerçekçi Doğu'ya", *Batılının Fırçasından Ege'nin Bu Yakası*, İzmir: Arkas Sanat Merkezi Yayını, s:16-37.
- Spuhler, Friedrich (1987). *Oriental Carpets in the Museum of Islamic Art Berlin*, Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.
- Turkish Handwoven Carpets (1990). *Katalog 3*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM.
- Turkish Handwoven Carpets (1990). *Katalog 4*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, DÖSİM.
- Webster's II New Riverside University Dictionary (1994). Boston: Riverside Publishing Company.
- Yıldırım, Suat (2003). *Oryantalistlerin Yanılgıları*, İstanbul: Ufuk Yayınları.

Görsel Kaynaklar:

- Fotoğraf 1.* Pierre Loti, 'Rochefort-sur-Mer'deki evinde' (Day, 2003).
- Fotoğraf 2.* Konya Kapadokya, (Gülgönen, 1997: 89).
- Fotoğraf 3.* Konya Lâdik Halısı (Turkish Handwoven Carpets, Katalog 3, 1990: code.0298).
- Fotoğraf 4.* İzmir (Smyrna) Halısı (İleri, 2010: 138-139).
- Fotoğraf 5.* Uşak Halısı, (Turkish Handwoven Carpets, Katalog 4, 1990: code:0320).
- Fotoğraf 6.* Madalyonlu Uşak halısı, (Spuhler, 1987: 154).
- Fotoğraf 7.* Küçük Madalyonlu Uşak Seccade Halısı (Walter B. Denny, 2002: 83).
- Resim 1.* Jean-Leon Gérôme (1824-1904), 'Kahire'deki Halı Tüccarı'.
<http://www.artrenewal.org/asp/database/image.asp?id=192>
(19.06.2008).
- Resim 2.* Charles Robertson, 'Halı Satışı, Kahire'.
http://www.turkotek.com/salon_00105/Charles_Robertson_A_Carpet_Sale.jpg (25.04.2013).

- Resim 3.* Rudolf Ernst, (1854-1932), 'Çiçek Satıcısı'.
<http://www.artrenewal.org/pages/artworkphp?artworkid=32169&size=large> (27.03.2013).
- Resim 4.* Rudolph Ernst (1854 - 1932), 'Gözde ile'
<http://www.artrenewal.org/pages/artworkphp?artworkid=6676&size=large> (27.03.2013).
- Resim 5.* Giulio Rosati (1858-1917), 'Tavla Oyunu'
<http://www.artrenewal.org/pages/artworkphp?artworkid=3369&size=large> (27.03.2013).
- Resim 6.* Giulio Rosati (1858-1917), 'Halı Satıcısı',
<http://www.artrenewal.org/pages/artworkphp?artworkid=3371&size=large> (27.03.2013).
- Resim 7.* Giulio Rosati (1858-1917), 'Köle Pazarında Yeni Gelen Köleleri İncelerken'
<http://www.artrenewal.org> (04.07.2008)